

בטל כנס

כ"א אדר א' 1821

257

משרשי המצות, לזכר נסי מצרים כמו שקמנו
 באחרות, וגם זה גזע מן השרש הנזכר, שאין כבוד
 לבני מלכים ויוצאי ארץ לגרר העצמות ולשקרים
 בקלבים, לא יאות לעשות קנה, כי אם לעניי העם
 הרציבים, ועל כן בתחלת בואנו להיות סגלת כל
 העמים ממלכת פתנים וגוי קדוש, ובכל שנה ושנה
 באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מצשים המראים בנו
 המצלה הגדולה שעלינו לה באותה שנה, ומתוך
 המצשה והדמיון שאנחנו עושים, נקבע בנפשותינו
 הדבר לעולם, ואל תחשב בני למפש על דברי ולומר:
 ולקמה יצנה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה
 לזכרון אותו הנס, נחלא בזכרון אחר יצלה הדבר
 במחשבתנו ויא ישבח מפי ורענו, כי לא מחקמה
 תתפשני על זה, ומחשבת הנצר ישיאך לזכר כן,
 וצתה בני, אם בינה שמעה זאת, ומשה אנה ושמע,
 אלמדך להוציל בתורה ובמצות, דע, כי האדם נפצל
 כפי פסולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מצשיו
 שהוא עוסק בהם אם טוב ואם רע, ואפלו רשע גמור
 בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם
 יצרה רוחו ונשים השתדלותו וצסקו בהתקנה
 בתורה ובמצות, ואפלו שלא לשם שמים, מיד ינטה

11
חנן
56

אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח
 מצשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים
 הלקבות, ואפלו אם יהיה אדם צדיק גמור ויזכו ישר
 ותמים, הפך בתורה ובמצות, אם אולי יצסק תמיד
 בדברים של ופי, כאלו תאמר דרך משל שהכריתו
 המלך ומנהו באמנות רצה, באמת אם כל צסקו תמיד
 כל היום באותה אמנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת
 לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שקל
 האדם נפצל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו, ועל כן
 אמרו חכמים ז"ל: רצה הקב"ה לזכות את ישראל,
 לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להחפס בהן
 כל מחשבותינו ולהיות בהן כל צסקינו להיטיב לנו
 באחריותנו, כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפצלים
 להיות טובים וזוכים לחיי צד, ורקמו ז"ל על זה,
 באמרו (מנחות מ"ג ב'): כל מי שיש לו מזונה בפתחו
 וציצית בגדו ותפילין בראשו, מבטח לו שלא יחטא,
 לפי שאלו מצות תמידיות, ונפצל בהן תמיד, לכן

אלישיך דברים פרק כב

ולענין הכתובים אומר כי רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל במצות ואהבת לרעך כמוך ולהשרישו בה קו לקו,
 עם היות שקשה הדבר בעיני בני אדם לייגע בעד זולתם, כי מי יראה אבידת אחיו שורו או חמורו ויהיה מחמר
 אחריו עד גשתו עד אחיו ויניח כל עסקיו, על כן אמרה תורה לא תראה את שורו או את שיו נדחים והתעלמת מהם
 בטבעך כי כן דרך בני אדם, כי אם השב תשיבם כלומר השב פעם אחת ואחר כך תשיב פעם אחרת אם יצטרך, כי
 בראשונה על הכרח צווי התורה ואחר כך אתה תשיבם מעצמך, כל כך תחפוץ עשות רצוני כי עשית המצוה פעם
 אחת תגרור להיטיב לברך לעשותה פעם שנית, וגם (ב) אם לא קרוב אחיך תשמרנו בביתך עד דרוש אחיך אותו:

(ג) והנה עד כה עשית המצוה בבהמה טהורה שלא ירע בעיניך באמור כי נוסף על השבת אבידה גם יכמרו רחמיו
 על בהמה טהורה ליטפל בהן בל ישראל נדחים, אך עתה אחר שהחלות לעשות מצוה זו בטהורים מובטחני בך שזון
 תעשה לחמורו עם שהיא בהמה טמאה, ועדיין אפשר שיהיה רצון טוב במצוה למה שהוא בעל חי משום צער בעלי
 חיים, אך מזה ימשך לך שזון תעשה לשמלתו, ואחרי ששלשת במצוה מאז דע לך שכל כך תהיה מושרש ומלומד
 במצוה שמעצמך לא תוכל להתעלם, שאפילו יהיו לך עסקים רבים או תהיה זקן ואינו לפי כבודך לא תאמר פטור
 אני, כל כך תהיה המצוה חביבה בעיניך שלא תוכל להתעלם מעצמך ותעשנה:

(ד) והנה עד כה היתה מצוה שתטרח בעד אחיך כי תאמר אם לא אשיב לו יאבד שורו או חמורו לגמרי, אך אם
 בעליו עמו אלא שנופל בדרך ולאט לו הוא יקימנו, ואם יהיה הפסד מה לא יהיה לגמרי, לא אטריח את עצמי, על כן
 אמר אחר שהחילות במצוה ההיא ידעתי כי לא תראה את חמור אחיך כו' והתעלמת, כי אם שהקים תקים עמו
 כמצותי שמצוה גוררת מצוה:

3

א. לא תראה את שור וגוי, פרש"י ז' צאה לרמח בפרעות
 חיוב התוכחות שריוכים בני אל חי לדיקי עולם לעשות
 לעם כי, וכן אלה לדיקים יקראו ללד מעלתם אחים א),
 כמו שהעירומיך שבינו זה שהוא מדרגה היותר מעולה שכל
 כיוויים אשר יתכנו בהם יחידיו עם (ש"ר כ"ב), ואוחס לזה כי
 כי תראה את שור אלה הם בני אדם שנמשלו כבהמות והם
 לא קדשים ולזה קראם שור ושה, אחיך שהוא הקב"ה, ויחס
 לו שם זה להעיר אל מי מקדושו הוא מלכו (ב) שהם הלדיקים
 כמו שכתבנו, ואומרו נדחים ע"ד אומרו (דברים ד') ונדחת
 והשתחיות להם וגוי שהעביר פי כי יקרא נזח, ויא' כי לכל
 יתעלם אלא ישיבם לאחיו הוא אלהי עולם, וכפל לומר השב
 השיבם, נחמון כי מתחילה ישיבם לדרך הטוב וצדי יתקרב
 אל אהיבם שבשמים, והוא אומר ששיבם לאחיק, ואומרו ואם
 לא קרוב אחיך וגוי צוה העיר כי הוא מדבר על זמן גלות
 האחרון כי לא קרוב כדרך אומרו (במדבר כ"ד) אשורנו ולא

קרוב, עוד ע' ולא ידעמו שנחסם כקן ואין יודע ממי קן
 הפלאות, וזה יסוד כחמקת הלצבות מהאמונה ועווי רגל
 כאשר עינינו רואות בדורות הללו (ג), עכ"ז יא' כי ואספתו
 אל תוך ביתך זה בית המדרש (ד) וילמדכו אורחות חיים ודרך
 ישכון אור לכל יעש מני אורח ולא ימלאכו אויבו במחשבות
 ועמנות כחצות כי אור תורה תגילהו, וזה יהיה עד שיתראה
 כי וידרשכו (ה), והוא אומרו עד דרוש אחיך אותו, והשבותו
 לו פי מעלה עליו הכתוב כאילו הוא משיבו מני אובד, או
 ילצה שצריך החכם להשתדל עם בני ישראל צדק החורש והמוסר
 עד יום פקודת שידרוש כי נשמחו ואז הרוח תשוב אל האלהים,
 ודוקק לומר והשבותו לו (ו) שאם ימעדו קרסוליו לא תשוב הכפש
 אל האלהים ותלך לחרפות, ואומרו וכן תעשה לפי שיש צדאמצות
 האדם ג' דברים, הא' הרכבת הגוף, ב' חלק הרוחני שבאדם, ג'
 חלק החורש המאורש לכל א' מישראל, כנגד הרכבת הגוף אמר

1

ב' ואספתו, כי במסורה, ואספתו אל תוך ביתך, ואספתו
 מצרעתו ומי' ה' ה', זהו שאמרו (ויקרא טו) נעלים באים על צדי
 עין שצונו ורצה להשאל כליו ואומר אין לי, ולמחר נעלים
 באים על ביתו ורצה הכתן ופינו את הבית ומצדדין הכלים
 ורואין הכל-שיש לו, זהו ואספתו אל תוך ביתך, שטאסוף כליו
 אל ביתו ואינו משאלם, ואספתו מצרעתו שצרת באה עליו.

5
 חת
 סוף

(4) ע

כן תעשה לחמורו, כנגד חלק היתמיני אמר כן תעשה לשמלתו כי
 בחינה זו תקרא שמלה כאומרם במסכת שבת (קנ"ב) משל למלך
 שחלק בגדי מלכות, וכנגד חלק החורה אמר וכן תעשה לכל
 אבידה אחיך, וקראם הכתוב אבידה כמו שרמו רש"י (קדושין
 ב') משל למו שאבדה לו אבידה מי מחזר על מי וכו', כי חלק
 העולה לאיש זה הכה הוא אבדו מהעולם כיון שאין זולתו יכול
 להשיגו כאומר דברי המקובלים, ובאמנות השבחו בהשוכה
 הכה הוא מולא אוחסה, ואמר עוד לא תראה את חמור אחיך
 וגו' ותכוון בזה שלא יאמר הצדיק שלא ינעוה אלף על איש
 שנידה בעבירות (ח) אבל ישו בהשג אלף אלף וברכה להרשיע
 הלוכלים חקומה ואבדה תקום ממנו, לא כן הוא אלף לא
 חרבהו ומשעלם (ט) ולריך להקים עמו, ודקדק לומר עמו דוקא
 אם הוא משייע בדבר שרואה לשוב, אבל אם הוא נופל ואינו
 חפץ בהקמתך פטור אהה שזכ נכנס בגדר לך וכתוב (משלי
 ט') אל תוכח לך פן ישאך:

שלא להיות צר עין בדברי תורה

ונראה להוסיף ביאור ברמז המסורה, עפ"י מה דאיתא במדרש (קה"ר
 יא, ה) רבי עקיבא אומר ישנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד
 אנטיפרס וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת, ובסוף העמידו לי שבעה וכו',
 אמר להם הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה
 לזה, אתם לא תהיו כן, מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה, וביאר
 בפי' יפה תואר כי הראשונים היתה עיניהם צרה אלו לאלו, כלומר שהיו
 שונאים זה לזה ולא היו רוצין לההנות זה לזה בלימוד, ועל כן האחרונים
 שהוזהרו, מלאו את כל ארץ ישראל תורה, ומבואר, כי יש מושג של צרות
 עין בתורה, כאשר האדם רוצה להיות בעצמו גדול בתורה, ואינו חפץ
 ללמד לאחרים.

והנה כי כן יש לפרש רמז המסורה, ואספתו אל תוך ביתך, היינו
 כמו שנתבאר שתקיים מצות השבת אבידה גם בעיני הנפש, לקרב רחוקים
 לדרך ה', ע"י שתאסוף אותם לבית המדרש ללמוד תורה, והמאור שבה
 יחזירם למוטב, ואספתו מצרעתו, היינו ג"כ על דרך זה שלא תהיה צר
 עין בדברי תורה, כתלמידי ר"ע הראשונים שהיתה עיניהם צרה זה לזה
 בתורה, אשר על צרות עין לוקין בצרעת.

6
 חת
 סוף

המשפיע תורה לאחרים זוכה לאריכות ימים

והנה צרות עין הלזו באה מפני שהאדם חושב שמפסיד מזמנו
 כשמלמד תורה לאחרים, אולם באמת ידועים דבריו הנפלאים של החתם
 סופר זצ"ל (הובאו בהקדמה לשו"ת יו"ד פתוחי חותם עיי"ש) כי אדרבה
 ע"י המשפיעים על אחרים ומלמדים תורה לבנים ותלמידים זוכים להאריך
 ימים, וישנם הרבה אנשים שמצד עצמם כבר השלימו נפשם והיה להם
 להסתלק מן העולם, וכל מה שנשארים בחיים אינו אלא כדי שיוסיפו
 להשפיע על בניהם ותלמידיהם.

ופירש בזה את הפסוק (דברים כח, יא) והותירך ה' לטובה בפרי בטןך
 ובפרי בהמתך וגו', וזה לשונו:

יש לפרש בהקדם מה שכתב הרמב"ם ז"ל אל בנו רבי אברהם, דע
 בני כי האדם המסכן בזה העולם השפל אין לו מנוחה בו, ואשרי למי
 שחתמו ימיו מהרה בלי טרדת הנפש, עכ"ל, ותוכן כוונתו הוא, כי עיקר
 הניחת האדם בעוה"ז הוא רק הכנה להגיע לחיים הנצחיים בעוה"ב, והכנה
 זו היא כשרון מעשה המצוות ושלימות הנפש, ואין שיעור להשלמה ההיא
 בזמן, כי אם הכל תלוי בהשתדלות האדם, והיה כאשר ירים השכל את ידו,
 וגבר הנפש על החומר, ושבה כנעוריה בית אביה בקוצר ימים, אך אם יניח
 השכל את ידו וגבר החומר לעשות חיל בימי נעוריו, תצמח מזה רעה
 להנפש, כי צריכה להיות טרודה בעולם השפל הזה ובהבליו ימים רבים
 כשבעים שנה ולפעמים יותר עד שיתקן האדם את אשר עיית, ומעתה יפלא,
 הלא עינינו רואות השרידים אשר ה' קורא, גם המה ינובון בשיבה, ובלי
 ספק כי הם השלימו נפשם בימי נעורם, ולהיכן אריכות ימים של אלו,
 אמור מעתה כי בודאי הם מצד עצמם כבר חתמו ימיהם ואריכות ימים
 שלהם אינו לטובת עצמם, כי כבר שלמו ימיהם מצד כשרון נפשם, רק

2

השי"ת מניחם עוד על האדמה לטובת זרעיהם וצאצאיהם ותלמידיהם, שיהנו מאורם וישלימו גם הם נפשם, ואין זה טלטול וטרדה להנפש, כי זכות הוא לה להשפיע מאורה לזולתה.

וזאת הברכה אשר בירך ה' את עמו ישראל, אחר שאמר (שם, ט-י) יקימך ה' לו לעם קדוש, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, וכיורכם בתכלית השלימות, באופן שתושלם נפשם בימי נעורם, ומצד שלימות נפשם

7
פר

כבר חתמו ימיהם, וימי הזקנה אשר הותרם ה' על פני האדמה אך למותר, אמר בכל זאת לא יהיה ימיהם הנותרים טלטול וטרדה רעה לנפש האדם, כי אם 'לטובה', להשלים את בניו ואת ביתו אחריו, וזהו שאמר 'והותרך ה' לטובה - בפרי בטנך', הכ' משמשת במקום בעבור, 'בפרי בטנך', בשביל פרי בטנך.

6

וכתב עוד (שם) לבאר מה שהזכיר משה רבינו ע"ה לישראל את מאמר השי"ת אליו (דברים ד, י) הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון, וזה לשונו:

משרע"ה עורר אותם על דקדוק נכון בדברי השי"ת, אחר שאמר 'ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה', אשר הכוונה לפי פשוטו כל ימי הויית האדם עד יום האחרון יום המות, א"כ איך אמר אחר זה 'ואת בניהם ילמדון', הכי הול"ל 'אשר ילמדון ליראה אותי ואת בניהם ילמדון כל הימים אשר הם חיים על האדמה', אלא שהקב"ה ית"ש בא להודיענו דבר זה, כי גם אחר שהשלים האדם את נפשו בתכלית השלימות, באופן שימיו מצד עצמו כבר חתמו ואין להם עוד חפץ ויחוס להחיים על האדמה, אחר כל זאת מוטל עליו להחיות את בניו בנותר ימיו ולהשלים נפשות תלמידיו.

16

וזה הוא פי' הקרא, 'אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם מצד עצמם חיים על האדמה', וגם אחר שכבר חתמו ימיהם מצד עצמם ואין לחייהם מצד עצמם חיבור ויחוס אל האדמה, אחר כל זאת 'את בניהם ילמדון', כי זה כל האדם שישתדל ויתאמץ בהשתדלות רב להיטיב דרכי בני אדם, כדי שישמח ה' במעשיו, ויאהב כל אדם השלמת נפש חבירו כשלימות עצמו.

26

ועל זה אמר ר' עקיבא (ירושלמי נדרים ט, ד) כלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך, בתורה דייקא, כלל ויסוד גדול בלימוד התורה שיאהב שלימות חבירו כנפשו, ואהבת לרעך כמוך, וכה יהיה תשוקת השלם לראות בשלימות כל העולם, ויהיה תפילתו שכל יושבי תבל מקטנם ועד גדולם יקעו את ה', כמו שהתפלל משה רבינו ע"ה (במדבר יא, כט) מי יתן כל עם ה' נביאים, עכ"ל הנפלא.

36

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לנגד ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממונו (כב, ח)

8

פני
כאכה

הבן איש חי הביא מעשה נפלא המפרש בדרך רמז ומוסר פסוק זה.

וכך היה המעשה באדם אחד שהיה רגיל לצאת לרגל מסחרו אל הערבים לקנות מהם בצים ותרנגולים, והיה מביאם לעיר ומוכרם בשוק בריוח מועט, ומזה היה מפרנס את בניו בכל שבוע ושבוע. אך פרנסתו היתה מצומצמת ולא הרויח סכום רב מעסק זה.

3

והנה ביום אחד כשהיה נושא על ראשו סל שיש בו יותר ממאה בצים, גם היה נושא שתי אגודות של תרנגולים משולשים על כתפיו, והולך בדרך ממקום הערבים לבא לעיר כדרכו בכל שבוע, חשב מחשבות בלבו עד מתי יהיה עוסק בעסק שיגיעתו מרובה והרווחתו מועטת, והרי יש לי בסל מאה בצים ושתי אגודות של תרנגולים על כתפי, וכשאבוא לעיר לא אלך לשוק למכרם אלא אוליך הכל לביתי ואניח התרנגולות על הבצים, ואז יהיה לי מכל ביצה אפרוח אחד, ואחר עשרה ימים יהיה בידי מאה אפרוחים, והאפרוחים יגדלו ויטילו מאה בצים, והבצים יצא מהם מכל אחד אפרוח נקבה וכו' וכו', ואחר כך אמכור כל תרנגולת בדינר כסף, ויהיו

9

לי עשרים אלף דינרי כסף, ואקנה צמר ואשלח ללונדון למכור, וכו' וכו', עד שאהיה עשיר מופלג כמו רוטשילד, וכשיגיע יום הולדת של המלך, אלך אליו ואשתחוה לפניו. וכשרצה לנסות איך להשתחוות נפל הסל שהיה מלא בצים לתוך בור עמוק ונשברו כולם... ואז הקיץ מתרדמת מחשבותיו, וראה שלא נשאר בידו כלום לא בצים ולא אפרוחים ולא דינרים...

וזהו שאמר הכתוב: "כי תבנה בית חדש" - בא הכתוב לתת עצה לאדם ולומר "כי תבנה בית חדש", כלומר, רעיון חדש אשר בו תבנה ותתכונן בעולם הזה להתעשר, "ועשית מעקה לגגך" - כלומר, המחשבה מכונה בשם "גג", מפני שהיא עליונה ושוכנת בראש האדם שהוא גג הבית, צריך ליזהר לעשות מעקה וגדר וגבול לגג שהיא המחשבה, שלא יחשוב יותר מדי להתעשר ולהתרחב, "ולא תשים דמים בביתך", כלומר לא תשים דמיונות לדמיון לעצמך את העושר והטובה וכו', מדוע? - "כי יפול הנופל ממנו", כי בריבוי המחשבה והדמיון והציור יפול הנופל היינו אושר העולם הזה שדרכו ליפול שאין לו קיום ועמידה (בג ד-ה)

לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'... על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם במצרים ואשר שפר עליה את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך" (בג ד-ה)

10

מסופר על ה"מגיד מדובנא" ז"ע שאמר: על כל פסוק שיצביעו לפני יש ביכולתי להקשות קושיה בדרך משל ולתוצה במשל.

זלזלם ה' וזלזלם ה'

תמהו המסובים, פתחו חומש ונפלו עיניהם על הפסוק: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'".

הרהר המגיד רגע קט ופתח ואמר: גביר אחד שידך את בתו, ומאחר שהורי התתן ישבו במקום רחוק, קבעו שהתנאים יערכו באמצע הדרך, באכסניה.

הקדים אבי הכלה לצאת, כדי לקבל את המחותנים, והאם תכננה לבוא לאחר מכן עם שאר בני הבית, ועם המטעמים שהכינה מכל טוב וביד רחבה.

והנה, בשעה שישב אבי הכלה עם מחותנו באכסניה, בא אחד מבניו בריצה כל עוד נפשו בו וקרא: אבוי, אבא! בדרכנו נתהפכה העגלה על כל אשר בה, על המאכלים והדגים והבשר, כל דברי המאפה הושחתו, ובקבוקי היין והי"ש נשברו. ונוסף על כך גם אמא נהרגה!

4

בעיניו של הבן הטיפש היה זה עיקרו של האסון, הנזק שנגרם לדגים ולבשר, על מותה של האם לא הזכיר אלא בסוף, כאילו בדרך אגב...

וכך הוא גם בענייננו: הפסוק בא ומספר לנו על התנהגותם האכזרית של בני עמון ומואב, והוא הולך ומונה תחילה, "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים", ורק בסוף הוא מסיים ואומר "ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהריים לקללך", ששכר את בלעם שיעביר בקללותיו את ישראל מן העולם. ומשמע שעיקר הרשעה הייתה בכך, שלא קדמו את ישראל בלחם ובמים ואילו מה שאמרו להביא עליה על ישראל אינו אלא דבר שבדרך אגב, טפל. היאך זה?

הבה נתרץ זאת - אמר המגיד - במשל: יום אחד בא חוכר יהודי לישיבה, ואמר לראש הישיבה: ברצוני להשיא את בתי. יבחר נא הרב בשבילי חתן מהוגן נעים הליכות ויודע תורה, והריני מתחייב לשמור עליו כעל אבן טובה ולספק לו צרכיו כל ימיו.

שמע זאת ראש הישיבה ואכן בחר לו את אחד מהאריות שבחבורה, בחור שעמל כל ימיו בישיבה בעומקה של תורה, ובודאי, הודות להבטחת החוכר, יוכל להמשיך הלאה גם אחרי החתונה בלימוד התורה ללא שום טרדה.

למחרת החתונה, בשעת ארוחת שחרית, הגישו לחתן כיכר לחם שחור וחמיצה. התאמץ החתן לנגוס בלחם, ובקושי הצליח להביא אל פיו פרוסה כדי בליעה. בארוחת הערב - שוב אותו המאכל, לחם קשה וחמיצה. וכך היה מידי יום...

האברך העדין, שנתקשה לעכל מאכלים אלה, היה פוחד ואוכל, וכל יום הלך ורזה ונפלד פניו.

כשראה המתותן, שכוחותיו של החתן כלים והולכים, בא עליו בקולות ובצעקות, מפני מה אינו אוכל.

משלא הועילו צעקותיו, שכר שני גויים מן הכפר בשני זהובים ליום, שיהיו עומדים על גבו של החתן ומקפידים שיאכל. עשו כך שני הגויים, ובכל סעודה וסעודה עמדו על גבו ושוט בידיהם, וכל אימת שדחה החתן מעל פניו את הלחם, היו מצליפים בו וכופים אותו לאכול.

לילה אחד חמק החתן מן הכפר, מוכה ומלא חבורות, וחזר לישיבה וסיפר לרבו את אשר קרהו.

למחרת בא המתותן, החוכר, בזעקה, וכשטען לפניו ראש הישיבה, שהוא מענה את החתן ואינו מכלכלו כהלכה, השיב החוכר, שאין ידו משגת אלא כדי לחם וחמיצה.

שמע זאת ראש הישיבה ובא עליו בצעקה: "מחוצף שכמותך! לשכור שני גויים, שיהיו עומדים יום יום וכופים אותו לאכול לחם קשה - זאת ידך משגת, לשם כך יש כסף בידך, אבל לספק לו מעט מזון הגון יותר, קצרה ידך?!"

הוא שאמר הפסוק - סיים המגיד: "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים". ואם תאמר, שמא מחמת עניותם נהגו כך, שמא לא השיגה ידם לכבד את בני ישראל בלחם ובמים? מיד אנו רואים: "ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור לקללך" - ללכת ולשכור גוי מרחוק בשביל להביא קללות על ישראל - לכך היה להם כסף די והותר, ורק מעט לחם ומים לא השיגה ידם?...

מתנת אלר

ותשובות

חלק שני

שאלות

ער

12

סימן פא

קידושי שחוק

כבוד ידיינ דיין מובהק
מרכיץ תורה לעדרים
הרה"ג ר' אריה בראלי שליט"א
ר"מ ודיין בשדרות

בדבר מה ששאל לדעתי במקרה המצער כמדריכה בת עשרים שאחד מחניכיה נער בן שבע עשרה שנה הלביש על אצבעה ללא כל דיבור מוקדם עיגול ביסלי ואמר לה הרי את מקודשת לי לקול צחוקם של חבריו. הבחורה לדבריה לא שמעה היטב את מה שאמר וברוב מבוכתה אכלה את העיגול ללא כל תגובה. כאשר נאמר לה לאחר שעה שעלול להיות שאלה בקשר לחשש קידושין פרצה בבכי. לדברי שניהם ברור כשמש שלא היתה כל כונת קידושין, הנער התכוין לליצנות בעלמא וכך הבינו כל חבריו הנוכחים, והנערה היתה נבוכה לחלוטין מהמעשה המטופש ולא העלתה כלל על דעתה צד כל שהו של קידושין, גם לא היה דיבור מוקדם בענין הקידושין לא בין הנער לנערה ולא בין הנער לחבריו שהיו מופתעים לחלוטין ממעשה השטות.

הנערה שואלת במר לכה אם יש חשש קידושין ואם היא צריכה גט, מוכן שעצם הצורך לקבל גט מן הנער הפוחז יגרום לה לשכרון לב ולבזיון שאין לתאר ואין לשער.

לי והיו עדים לדבר, ואעפ"כ נראה דאינה צריכה גט וזאת מכמה טעמים.

הנה ברור לענ"ד שאין כאן בית מיחוש כלל ואף לחומבא אין היא צריכה גט, ואבאר.

הנה כבר כתבו האחרונים דע"כ לא אמרו שהיא מקודשת אלא משום שאמרה לו מתחלה קדשני ובדקדוק כתבו כאופן זה בתשובות קדשני (מיימוניות וברמ"א, אבל אם לא דיברו כלל בענין קדושה אינה מקודשת כלל ונאמנת לומר שלא כיונה אלא לשחוק כ"כ בפנים מאירות (ח"א סי' נ"ג) וכ"כ בפחד יצחק בשם כמה גדולים כמובא באוצר הפוסקים (שם ס"ק ז'), וק"ו בני"ד ששניהם אומרים שלא כיונו לשם קידושין ולא היה שום דיבור מוקדם בענין קידושה.

כתב הרמ"א (בסימן מ"ב סעיף א') "אמרה תחלה קדשני, וזרק לה קידושין לתוך חיקה ואמר לה הרי את מקודשת לי וניערה בגדיה תוך כדי דיבור להשליך ממנה הקידושין, ואומרת שלא כיונה מתחלה רק לשחוק בעלמא, אפילו הכי הוי מקודשת, ואין הולכין בענין קידושין אחר אומדנות והוכחות המוכיחות שלא כיונה לשם קידושין". ומקור הלכה זו בתשובות מיימוניות בהלכות אישות.

ולכאורה לפי"ז ה"ה בני"ד דהלא נתן לה קידושין ואמר לה הרי את מקודשת

רעא

אשר

סימן פא

מנחת

לומר כן דבכל הני דוגמאות לכאורה לא מיירי כשהם עומדים תחת חופתם והרכ מברך ברכות כדת של תורה, וכל המקרים של קידושי שחוק מסתמא מיירי בדיקים ופוחזים שאין יראת ה' בלבבם, וא"כ סברא זו יש לעיין בה.

והנה עוד לענ"ד דכיון דמדובר בבני נוער שהם בורים גמורים בהלכה, ברור שלהבנתם המוטעית פשוט היה להם שא"א לקדש ללא רב מסדר קידושין כהשקפה המוטעית של לבים מהחילוניים שהרב הוא זה שעושה את הקידושין בהסכמת הבעל והאשה, וכחוקות הגוים שהכומר או הפקיד בנישואין אזרחיים הן הם שעושים את תוקף הנישואין, ונער זה ודאי לא העלה כלל על דעתו שיש תוקף בקידושין שלא ע"י רב.

והנה לכאורה יש כאן צד נוסף לפקפק בקידושין אלה דהלא קידשה בעיגול של ביסלי ולכאורה אין זה שו"פ כלל, ומעכ"ת כותב דמחיר חבילת ביסלי עולה חמשה ש"ח ובספירה של כמה חבילות נמצא שיש בחבילה בערך ארבעים עיגולים כאלה ונמצא שכל עיגול שוה יותר מעשר אגורות שלפי ערך הכסף היום הוי יותר משתי פרוטות, אך לענ"ד אין זה חשבון נכון דאף אם החבילה שוה חמשה ש"ח אין זה אלא בחבילה סגורה המשתמרת ימים רבים אבל חתיכת ביסלי כבודדת בידו של אדם אינה שוה כלום וא"א למוכרה ודינה כדין פמשו"פ.

ומה גם שכתב הסמ"ע בחשן משפט (סימן פ"ח סק"ב) דבזמנינו שא"א לקנות בשו"פ אלא מעט מזעיר שוב אין אשה מתקדשת בשו"פ, ולדבריו נראה שאין האשה מתקדשת בעשר אגורות שא"א לקנות בהם כלום, ואף שדברי הסמ"ע חידוש הם מ"מ מידי ספק לא יצאנו.

והנה בנידון דידן אמר הבחור "הרי את מקודשת לי" ולא השלים דבריו

אמנם בשו"ת חת"ס (אהע"ז ח"א סימן פ"ה) כתב דרק משום שזרקה הקידושין מיד בעינין שאמרה מתחלה קדשני אבל אם לא זרקה מיד את הקידושין אף אם לא אמרה קדשני חוששין לקידושין וכך כתב בבהגר"א (שם סק"ג), ולפי"ז יש לכאורה להחמיר בני"ד, אך באמת נראה להקל בני"ד מטעמא אחרא כפי שיבואר.

הנה במקור הדברים בתשובות מיימוניות כתב דאין האשה נאמנת לומר שלא כיונה לשם קידושין משום דאשה בכל דהו ניחא לה. ולכאורה משמע מזה דרק היא אינה נאמנת לומר שלא כיונה לשם קידושין אבל אם הוא אומר שלא כיון לשם קידושין שפיר נאמן כיון דרק לגבי האשה אמרו דבכל דהו ניחא לה וטב למיתב טן דו מלמיתב ארמלי משא"כ בו, וא"כ בני"ד ששניהם אומרים שלא כיונו לשם קידושין נאמן הוא, וכ"כ בשו"ת בעי חיי (סימן ט"ו) ובשו"ת שב יעקב (סי"ב) דאם הוא אומר שלא כיון לשם קידושין אלא לשחוק נאמן הוא כשיש אומדנא שלשחוק התכוננו דלגבי ידידה לא אמרו בכל דהו ניח"ל.

ויעוד חידשו גדולי הדורות דע"כ לא אמרו דלא אזלינן בתר אומדנא אלא כשהעדים לא ידעו בבירור אם כוננתם לשם קידושין או לא ויש צד שכיונו לשם קידושין אלא שהיא אומרת שלצחוק נתכונה, אבל כאשר לפי"ד העדים ברור היה גם להם שלשחוק נתכוננו ולא היה כלל צד ספק בדבר אין כאן חשש כלל, כ"כ באוצה"פ (שם ס"ק י"א אות ה') בשם כמה גדולי הדורות האחרונים, וביניהם האגרות משה (אהע"ז ח"א סי' פ"ב) עי"ש.

ויעוד כתבו האחרונים דאם הקידושין נעשו באופן שאינו ראוי כגון ללא חופה וברכות אירוסין ונישואין יש בזה צד נוסף להוכיח שלא כיונו לשם קידושין, דלא חשידי לעשות איסור ולקדש שלא כדת. אמנם לכאורה תימה

ותשובות

חלק שני

שאלות

ערב

1 נוספים מקילים באומדנא גמורה שלא נתכוננו לשם קידושין כמבואר בפחד יצחק ערך קידושי ע"א בתשובת רבני אנקונא (מובא באוצה"פ סימן מ"ב עמוד 16) דכן מצינו לכל הפוסקים הקדמונים דאף שהחמירו בקידושי שחוק צירפו ספיקות אחרים להקל, כך הביא משו"ת ר' בנימין זאב, מהר"ם מלובלין, מהרש"ק ורבים אחרים, ע"ש.

2א"כ יש כמה וכמה סברות וטעמים לצדד שאין כאן קידושין כלל.

3אך הנראה עיקר בשאלה זו לענ"ד, דעד כאן לא כתבו הפוסקים להחמיר בקידושי שחוק, ולהמנע מביטול קידושין ע"י אומדנות והוכחות, אלא במקום שיש צד כלשהו שיש כאן קידושין ואנו באים לבטל את הקידושין ע"י אומדנא, אבל כאשר ברור הדבר כביעתא בכותחא וכשמש בצהרים שאין שום צד הו"א שכינונו לשם קידושין ואיש אחד מאלף כאשר היה רואה כל השתלשלות הענין לא היה מסתפק כלל אם התכנונו לקידושין, ולפי רוח המקום והזמן ודרכי בני אדם ונימוסיהם אין כאן שום צד ושיקול דעת שיש כאן קידושין, וראין הנידון אם אומדנא מבטל קידושין, אלא אין כאן אפילו אומדנא לקיים את הקידושין ובכה"ג אין כאן קידושין כלל.

4וכבר כתב מרן החזון איש דברים שהם קילורין לעינים ומשום חשיבותם של הדברים נעתיק לשונו באהע"ז סי' נ"ב אות ג' "בתשובת מהר"ם במיימוני (ה' אישות סי' א') כ' דאף דנראה דהיה להתלוצץ לא נסמוך בא"א ואין זה ודאי שמא נתרצתה, ונראה דלאו כללא כ"ל שאין אומדנא מועלת בא"א דלא הושיבו כ"ד על כך 4/ לא בגמ' ולא בב"ד של מהר"ם ועיין רשב"א קדושין נ' ע"א בשם התוס' ראייה דמהני גילוי דעתא אף כגט מהא דגיטין ל"ד ע"א ומשמע דלרבא אם פשטה ידה וקבלה קדושין אין חוששין, אלא כונת מהר"ם שלא נסמוך על

1 "בטבעת זו וכו'", וגם זאת לא ידענו אלא מפי בחור אחד ומפי כמה נערות, שאר הנערים שהיו נוכחים ראו את מעשיו של הפוחז אבל לא שמו לב לשמוע את שאמר, גם המדריכה אומרת שלא שמה לב אל מה שאמר ולכן אכלה את מה שנתן 6 לה ורק אח"כ סיפרו לה חברותיה את מה שאמר הבחור כשנתן לה את מה שנתן.

2והנה בהגהות מרדכי סוף מס' גיטין (סימן ת"ע) הביא שיטת הר"ר נתן דאם לא אמרו נוסח הרי את מקודשת וכו' אינה מקודשת והחת"ס בשו"ת (אהע"ז ח"א סימן ק"ז) כתב לפי דבריו דגם "בטבעת זו" מעכב ואם לא אמרו אינה מקודשת, ולפי"ד אין בני"ד בית מיחוש כיון שלא אמר אלא הרי את מקודשת לי, אך סבר כתב המקנה בקונטרס אחרון בסי' כ"ז סעיף ה' דלהלכה הוי קידושין גמורים וכ"כ בשו"ת חת"ס שם דשיטת רבינו נתן שיטה יחידאה היא ולהלכה הוי קידושין, ומ"מ גם שיטה זו חזיא לאצטרופי לקולא.

3ולכאורה אין כאן עדים כלל דהבנות הלא פסולות לעדות ורק נער אחד ראה 4/ ושמע, שאר הנערים כנראה לא שמעו כלל את שאמר הנער הפוחז, וכבר כתבו הפוסקים דאם לא שמעו העדים את החתן אומר הרי את מקודשת לי לא הוי קידושין ובפרט שלא דיבר עמה מקודם 2/ בעסקי קידושין וכיון שלא שמעו אותו אומר כלום אין כאן אלא ע"א.

4וכיון שאין כאן אלא ע"א, ולא אמר הלשון כדין, וספק אם הוי שו"פ, וכל החומרא בקידושי שחוק הוי חומרא גדולה משום חומר אשת איש 3/ יש להקל בזה, ועיין אג"מ (אהע"ז ח"א סימן פ"ג - פ"ד דבקידושי שחוק לפני ע"א יש להקל ע"ש).

5וכבר נקטו האחרונים דכיון דדברי מהר"ם ורמ"א חומרא גדולה הם, כשיש ספיקות

8

אמנם לא אחד דאוי לנו שכך עלתה בימינו
בחינוך הקלוקל שבו בנים ובנות
מתרועעים במושב לצים באש בנעורת, ומה יעשה
הבן ולא יחטא, ויש להוכיחם בתוכחה מגולה
להתרחק מדרכם הנלוזה שסופה מי ישערנו.

הכרעת הדעת להתיר א"א לומר שיש כאן אומדנא
 דמוכח דמי יערב לנו לזה ומנין לנו שלא נתרצו,
 הוא נתרצה שאין חושש והיא משום טב למיתב,
 אבל אם באמת הוא אומדנא דמוכח ודאי אין כאן
 קדושין דאין חילוק קדושין משאר מילי, וזה דלא
 כמו שראיתי בס"א" 6

(13)
 שמ

ביקרא דאורייתא
 אשר ויים

ולפי"ן נראה ברור בני"ד, משום כל הנ"ל דאינה
 צריכה גט כלל.

זכור את אשר עשה ד' אלהיך למרים. נראה שבכלל זה ג"כ לזכור תמיד
 שאין כל הנביאים דומים למעלת משרע"ה. שהרי מרים דמתה מעלתה למעלת
 כל הנביאים, ונענשה על דבור ההשתוות למעלת משרע"ה. ודבר זה צריך זכירה,
 מפני שהוא חומה בצורה אל תורת ד' ונצחיותה. כיון שהשי"ת גזר אומר שאין
 שום נביא דומה לו במעלתו. וא"כ אי אפשר שיהיה נביא המבטל ה"ו את דבר
 אחד מדבריו, ואע"פ שכבר נאמר שלא קם עוד נביא. מ"מ נוסף כאן חיוב זכירה
 תמידית.

(14)
 חזקת
 ר"ל

טעם מצוות שכחה

"כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו... למען
 יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך" (כד, יט)

כתוב בתוספתא (פאה ג, יג): מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו, ואמר
 לבנו צא והקריב עלי פר לעולה ופר לשלמים. אמר לו: אבא, מה ראית לשמוח
 בשמחת מצוה זו יותר מכל מצות שבתורה. א"ל: כל מצות שבתורה נתן להם
 המקום לדעתנו, זו שלא לדעתנו, שאילו עשינוה ברצון לפני המקום, לא באת
 מצוה זו לידינו וכו', עיי"ש.

(15)

110 ציון
 היטה

יש להתבונן מפני מה ציוה אותו חסיד להקריב עולה - שמכפרת על חייבי
 עשה ועל לאו שניתק לעשה (תוי"כ ויקרא פ"ג, ד), ולמה היה צריך כפרת. עוד יש
 להבין, למה אכן עשה ה' ככה שתיעשה מצוה זו בחוסר מודעות, והיה לו להשי"ת
 לצוות שיניח הקוצר כך וכך עומרים לצורך עניים, כי אז היה עושה המצוה בכונה
 כדרך כל המצות.

אלא ביאר בספר "אגרא דפרקא", ידוע שכל מעשה אדם בזה העולם אינו
 לבטלה, ואף אין מחשבה שהולכת לבטלה (עיין באריכות בספר "נפש החיים" ש"א פ"ד).
 ולפי זה אף כי מתפלל האדם שלא בכוונה, אין מוצא שפתיו לריק, וכתוב בזוה"ק
 (ח"ב רמח): שאותן האותיות נתונים המה תחת יד ממונה אחד עד בא זמן אשר
 יתפלל האדם תפילה בכונה, ואז יעלה גם את תפילתו הקודמת. וממילא,

גם במצות מעשיות, אם עשה אותן שלא בכוונה, חלילה לומר שתהינה לבטלה
 לגמרי, אלא כסגולה לזה נצטוינו במצות שכחה, שהיא נעשית בלי כוונה, ובקיום
 מצוה זו, הרי תעלה המצוה למעלה בלי כוונה, כי כן מצותה, יעלו עמה גם שאר
 המצוות שנעשו דוגמתה, וזהו שאמר בטעם המצוה: "למען יברכך ה' אלקיך בכל
 מעשה ידיך".

הוא שאמר אותו חסיד, כשראה שאינה ה' לידו מצות שכחה, והבין שיש תחת
 ידו מצוות שנעשו בלא מחשבה ורצון, ואין לך ביטול מ"ע גדול מזה, על כן
 ציוה להביא פר לעולה, שיכופר לו עון ביטול מ"ע, וגם ציוה להביא פר לשלמים,
 לשבח ולהודות לה' שהמציא לו רפואה ותעלה להשיב את נדחו. וזה שאמר לבנו
 "שאילו עשינוה ברצון לפני המקום לא באת מצוה זו לידינו", כלומר, אילו עשינו
 כל המצוות ברצון ובכוונה, לא היה ממציא ה' מצוה זאת לידינו (עיין שם שביאר

מדוע ציוה זאת ה' דווקא במצוות מתנות עניים).

